

تعلیم و تربیت اقتصادی

(جلد اول)

همدی غفائی

عادل پنهانی

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

تعلیم و تربیت اقتصادی / ■ تألیف: مهدی طغیانی و عادل پیغمی
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۸۵ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: برتر
شابک: ۹۶۴-۶۰۰-۲۱۴-۵

قیمت: ۱۵/۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: طغیانی، مهدی، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور: تعلیم و تربیت اقتصادی / تألیف: مهدی طغیانی و عادل پیغمی
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۲ ج.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۲-۸
موضوع: تربیت اقتصادی.
شناسه افزوده: پیغمی، عادل، ۱۳۵۲
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۶۶۳۱۰

فهرست مطالب

۱۳	سخن‌نشر
۱۵	پیشگفتار
۱۹	فصل اول: کلیات و استباموضوع
۱۹	مقدمه
۲۱	چیستی تربیت اقتصادی
۲۳	اهمیت و ضرورت تربیت اقتصادی
۳۲	گستره تربیت اقتصادی
۳۲	طراحی برنامه‌های تربیت اقتصادی
۳۵	اجرای برنامه‌های تربیت اقتصادی
۳۵	مطالعات علمی
۳۶	کتاب‌های کمک آموزشی
۳۹	ارزیابی برنامه‌های تربیت اقتصادی
۴۱	فصل دوم: تربیت اقتصادی در غرب
۴۲	مروری بر تاریخچه تربیت اقتصادی در غرب
۴۹	مروری بر تجربیات جهانی در تعلیم و تربیت اقتصادی
۴۹	تربیت اقتصادی در آمریکا
۵۰	تجربه آمریکا در زمینه تعریف استانداردهای محتوایی تربیت اقتصادی
۵۴	پیشینه استانداردهای محتوایی
۵۶	معرفی استانداردهای محتوایی ملی تربیت اقتصادی
۶۲	بستر ارائه محتوای استانداردهای ملی
۶۴	تجربه ایالت‌های آمریکا در بومی‌سازی تربیت اقتصادی
۶۵	نگاه‌های تاریخی

۶۷	وضعیت انسانی - اجتماعی منطقه
۶۸	آشنایی با قواعد و نهادها
۶۹	توجه به منابع، قابلیت ها و استعداد های مناطق
۷۱	زمینه های تولیدی اصلی
۷۱	وضعیت فن آوری
۷۲	توجه به مبادلات بین المللی
۷۳	تجربه طراحی استانداردهای مالیه شخصی در آمریکا
۷۵	تجربه کره جنوبی در تربیت اقتصادی
۷۸	تجربه آلمان در تربیت اقتصادی
۸۴	تجربه ژاپن در تربیت اقتصادی
۸۶	تجربه رومانی در تربیت اقتصادی
۸۸	موضوعات استخراج شده از تجربه جهانی
۹۰	کمیابی و انتخاب
۹۲	تخصیص، مبادله و تجارت
۱۰۰	انگیزه و اطلاعات
۱۰۴	تخصیص
۱۰۸	بازار، رقابت و قیمت
۱۱۲	نهادها
۱۱۴	پول و بهره
۱۱۶	کار، درآمد و کار آفرینی
۱۱۸	درآمد ملی و رشد اقتصادی
۱۱۹	دولت
۱۲۲	بیکاری و تورم
۱۲۳	جمع بندی
۱۲۵	فصل سوم: تربیت اقتصادی در تمدن اسلامی
۱۲۵	مقدمه
۱۲۶	پیشینه تربیت اقتصادی در تمدن اسلامی
۱۲۷	پیروی از سنت حکما در تدبیر منزل
۱۳۰	آراء اهل مدینه فاضله فارابی
۱۳۳	تهذیب الاخلاق ابن مسکویه
۱۳۶	تدبیر منزل ابن سینا
۱۴۰	اخلاق ناصری
۱۴۳	پیروی از سبک اندرزنامه های ایرانی

۱۴۵.....	قابوس نامه
۱۴۸.....	دیگر آثار
۱۴۹.....	پیروی از سبک شریعت نامه‌ای (بیان آداب دینی و نصایح اخلاقی)
۱۴۹.....	ادب الدنیا و الدین
۱۵۱.....	کیمیای سعادت
۱۵۳.....	گلستان سعدی
۱۵۵.....	موضوعات قابل استفاده از میراث تمدنی
۱۵۵.....	آثار حکما در تدبیر منزل
۱۶۰.....	آثار اندیشنامه‌های ایرانی
۱۶۲.....	اثار شریعت نامه‌ای
۱۶۷.....	جمع بندی
۱۶۹.....	فصل چهارم: ساحت تربیت اقتصادی در دانش تعلیم و تربیت
۱۶۹.....	مقدمه
۱۷۰.....	برنامه‌ریزی درسی براساس تربیت اقتصادی
۱۷۴.....	فلسفه عمومی و مبانی تربیتی
۱۷۷.....	جایگاه تربیت اقتصادی در مکاتب تعلیم و تربیت غرب
۱۷۸.....	تربیت اقتصادی پیشرفت‌گرا
۱۸۴.....	تربیت اقتصادی ماهیت‌گرا
۱۸۹.....	جایگاه تربیت اقتصادی در تعلیم و تربیت اسلامی
۱۸۹.....	چیستی تربیت در اسلام
۱۹۱.....	چرایی تربیت در اسلام
۱۹۳.....	اهداف تربیت اقتصادی در اسلام
۱۹۹.....	فصل پنجم: تربیت اقتصادی در منابع اصیل دینی
۱۹۹.....	مقدمه
۲۰۰.....	مبانی فلسفی
۲۰۱.....	مبانی خداشناسی
۲۰۳.....	مبانی جهان‌شناسی
۲۰۵.....	مبانی انسان‌شناسی
۲۰۸.....	اصول
۲۰۹.....	اصل مالکیت مختلط
۲۱۲.....	اصل آزادی
۲۱۳.....	اصل عدالت

۲۱۵		اصل ولایت
۲۱۷		اهداف و غایات
۲۲۱		نظام فکری
۲۲۲		اختیار و انتخاب
۲۲۶		تخصّص، تقسیم کار و وابستگی متقابل
۲۳۱		بردار تعاملات
۲۴۰		قواعد تعامل
۲۵۱		انگیزه و اطلاعات
۲۵۵		کار و آفرینش
۲۶۱		تخصّص
۲۶۴		بهره‌گیری‌ها و شکست‌ها
۲۶۷		جمع‌بندی
۲۶۹		فصل ششم: تحلیل استاندارد ی. لی تربیت اقتصادی در آمریکا
۲۶۹		مقدمه
۲۷۰		کمیابی
۲۷۷		تصمیم‌گیری
۲۸۱		تخصّص
۲۸۴		انگیزه‌ها
۲۸۷		دادوستد (تجارت)
۲۹۰		تخصّص
۲۹۵		بازارها و قیمت‌ها
۲۹۸		نقش قیمت‌ها
۳۰۰		رقابت و ساختار بازار
۳۰۳		نهاده‌ها
۳۰۶		پول و تورم
۳۰۹		نرخ بهره
۳۱۱		درآمد
۳۱۴		کار آفرینی
۳۱۷		رشد اقتصادی
۳۲۰		نقش دولت و شکست بازار
۳۲۵		شکست دولت
۳۲۸		نوسانات اقتصادی
۳۳۱		بیکاری و تورم

سیاست‌های پولی و مالی	۳۳۴
منابع و مأخذ	۳۳۷
نماینه	۳۴۷

فهرست جداول

جدول ۱: گستره مفاهیم بنیادین اقتصادی در پایه‌های تحصیلی	۵۵
جدول ۲: گستره استانداردهای محتوایی اقتصاد در پایه‌های تحصیلی	۵۸
جدول ۳: مفاهیم اقتصادی مطرح شد ذیل هر استاندارد	۵۹
جدول ۴: مفاهیم اقتصادی گنجانده شده در سایر دروس	۶۲
جدول ۵: برنامه درسی اقتصاد در دوره دبیرستان کره جنوبی پیش از بازنگری	۷۷
جدول ۶: استانداردهای ملی تربیت اقتصادی در کره جنوبی پس از بازنگری	۷۸
جدول ۷: موضوعات مرتبط با تعلیم و تربیت اقتصادی در آلمان	۸۱
جدول ۸: برخی از موضوعات اقتصادی دوره ابتدایی در ژاپن	۸۴
جدول ۹: برخی از موضوعات اقتصادی دوره دبیرستان (سه ساله اول) در ژاپن	۸۵
جدول ۱۰: برخی از موضوعات اقتصادی دوره دبیرستان (سه ساله پایانی) در ژاپن	۸۶
جدول ۱۱: برنامه درسی اقتصاد در روسیه	۸۷
جدول ۱۲: مفاهیم مشترک برخی برنامه‌های تربیت اقتصادی در جهان	۸۹
جدول ۱۳: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای مقایسه‌ای سنی پیش دبستانی تا پایه چهارم دبستان	۹۲
جدول ۱۴: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای مقطع سنی پیش دبستانی تا پایه چهارم دبستان	۹۴
جدول ۱۵: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای پایه پنجم تا هشتم	۹۶
جدول ۱۶: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای پایه پنجم تا هشتم	۱۰۳
جدول ۱۷: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای مقطع سنی پیش دبستانی تا پایه چهارم	۱۰۵
جدول ۱۸: بخشی از استاندارد نقش قیمت‌ها در مجموعه استانداردهای آمریکای پایه نهم تا دوازدهم	۱۱۰
جدول ۱۹: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای پایه پنجم تا هشتم	۱۱۴
جدول ۲۰: بخشی از استاندارد نرخ بهره در مجموعه استانداردهای آمریکای پایه نهم تا دوازدهم	۱۱۵
جدول ۲۱: بخشی از استاندارد درآمد در مجموعه استانداردهای آمریکای پایه پنجم تا هشتم	۱۱۶
جدول ۲۲: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای مقطع سنی پیش دبستانی تا پایه چهارم دبستان	۱۱۸
جدول ۲۳: بخشی از استاندارد رشد اقتصادی در مجموعه استانداردهای آمریکای پایه پنجم تا هشتم	۱۱۹
جدول ۲۴: بخشی از استانداردهای محتوایی آمریکای برای مقطع سنی پیش دبستانی تا پایه چهارم دبستان	۱۲۰
جدول ۲۵: بخشی از استاندارد شکست دولت در مجموعه استانداردهای آمریکای پایه نهم تا دوازدهم	۱۲۱
جدول ۲۶: بخشی از استاندارد بیکاری و تورم در مجموعه استانداردهای آمریکای پایه پنجم تا هشتم	۱۲۲
جدول ۲۷: استنادات قرآنی - روایی و برداشت‌های مربوط به موضوع اختیار و انتخاب	۲۲۳

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 «أَقْدَمْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عَلِمًا وَ قَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ»
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (ع) به ازسوی ریاست فقید دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای، تعهد، با تقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می توان مقوله ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می یابد؛ زیرا که بدون «ترکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مخرب ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می سازد.

از سوی دیگر «سیاست ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست ها در گرو انجام پژوهش های علمی و بهره مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان های فکری و اجرایی به حساب می آیند و نمی توان آینده درخشانی را بدون توانایی های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق (علیه السلام) در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتوانند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) باتوجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در متح کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کادری آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قایمانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهاندند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق (علیه السلام) را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

پیشگفتار

امروزه شاید بتوان اصل ترین هدف همه جوامع، را پیشرفت در همه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی دانست. جهان امروز دریافته است که تعلیم و تربیت آشکار و ضمنی افراد نوعی سرمایه گذاری می باشد و هر کشوری که در این راه تلاش بیشتری نماید، بدون شک از ثمرات آن در آینده برخوردار خواهد شد. بررسی عوامل مؤثر بر پیشرفت و توسعه در جوامع پیشرفته نیز نشان می دهد که همه این کشورها از نظام تربیتی توانمند و کارآمدی برخوردار هستند. این کشورها نسبت به هرگونه ضعف در فهم مفاهیم و مهارت های مربوط به تصمیم گیری و تحلیل انحصار حساس بوده و برنامه هایی را جهت مقابله با آن از سطح کودکان تا دانشگاه ها از طریق برنامه های رسمی و غیررسمی تدارک می بینند. آن گونه که در بررسی اجماعی از مستندات این قبیل برنامه ها و اهداف و محتوای آن ها به دست می آید، هدف از این آشناس، فهم خوب و کافی از دانش اقتصاد برای آحاد آن جامعه است؛ به نحوی که در مورد مسائل اقتصادی شخصی و مسائل پیچیده تر از قبیل سیاست های اقتصادی کشور، برانند ادراک، قضاوت و رفتارهای مستدل و عقلایی را در یک دنیای پیچیده و متحول از خود نشان دهند.

اما در جامعه ما وضعیت دیگری حاکم است. دانش آموختگان نظام آموزشی کشور که وارد زندگی خانوادگی و عهده دار مسئولیت های اجتماعی مختلف می شوند، به نحو نظام مند واجد اطلاعات مورد نیاز از مفاهیم و اصول اولیه اقتصادی نیستند. به طوری که نه در زندگی فردی خود و در مواجهه با موقعیت ها و شرایطی که صیغه اقتصادی دارند، آن گونه که باید و شاید حضور دارند و نه در تفسیر و تعبیر جریانات و تحولات و

وقایع اقتصادی کشور توانایی کافی از خود بروز می‌دهند. آموخته‌های قبلی آن‌ها چه رسمی و از طریق برنامه‌های درسی آشکار آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها، و چه غیررسمی از طریق خانواده، نهادهای فرهنگی آموزشی و رسانه‌های مختلف، به‌طور معمول ارتباطی به مسائل و مفاهیم اقتصادی و اقتضانات دنیای در حال تحول کنونی ندارد.

فقدان درک صحیح و جامع از مفاهیم و رویکردهای اقتصادی آنجایی جلوه می‌کند که فرد لاجرم در مسئولیت‌های اجتماعی خود در موقعیتی با ویژگی‌های اقتصادی قرار می‌گیرد؛ در این مقام نه دانشی سازمان‌یافته و نهادینه شده از مفاهیم، نه چارچوبی برای تحلیل اوضاع اطراف خود و نه فرهنگ حاکم اقتصادی مبتنی بر ارزش‌های جامعه و مصالح فردی - اجتماعی، بی‌را همراهی می‌کنند، نتیجه چنین ضعف و فقدان بر رشد اقتصادی و پیشرفت همه‌جانبه کشور پیشاپیش معلوم است. چرا که فرد لاجرم در مقام یک عضو خانواده، نیروی کار شهروند، مسئول در عرصه اجتماعی، مصرف‌کننده و تولیدکننده کالا و خدمات، پسر اندازنده و سرمایه‌گذار، تقاضاکننده کالاها و خدمات تولیدی دیگران یا تولیدکننده آن‌ها، در ساری از انواع شاکله‌های جمعی و فردی مانند فرهنگ کار، فرهنگ مصرف، فرهنگ اتحاد تصمیعی، بهینه، فرهنگ هزینه - فایده، فرهنگ استفاده بهینه و کارا از منابع، فرهنگ بهره‌وری، فرهنگ تعامل با محیط انسانی جامعه خود و ملت‌های دیگر و شرایط فیزیکی اطراف از جمله محیط زیست و ده‌ها بستر فرهنگی دیگر قرار می‌گیرد و برآیند رفتارهای جمع در چنین فضایی است که موجبات رشد یا انحطاط ملتی را فراهم می‌آورد.

توجه به اهمیت و ضرورت دانش و شایستگی‌های ساحات اقتصادی و حرفه‌ای تربیت تا جایی است که از این حوزه تعبیر به سواد اقتصادی و مالی شده است. تلقی از سواد در گذشته صرفاً توانایی خواندن و نوشتن را شامل می‌شد که فرد را قادر می‌ساخت در فعالیت‌های پیرامون خود مشارکت کند. به عبارت دیگر با سواد به معنای دارا بودن قابلیت استفاده از مواد و متون مکتوب و نیز مهارت‌های فنی مرتبط با رمزگردانی و رمزگشایی آن‌ها بود. در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی سواد به مجموعه‌ای از قابلیت‌ها اطلاق شد که بسیار فراتر از خواندن و نوشتن مشتمل بر قابلیت‌های چندگانه کاملاً متأثر از بعد اجتماعی - فرهنگی هر جامعه یعنی ارزش‌ها، اهداف و آرمان‌های آن‌ها است. در این راستا بیانیه رسمی یونسکو در «دهه سواد سازمان ملل متحد»

(۲۰۱۲-۲۰۰۳) مطابق با این برداشت جدید سوادهای چندگانه و چند بعدی را مورد توجه قرار داده و به رسمیت شناخت.

تعریف سواد به عنوان مجموعه‌ای از قابلیت‌ها، سبب شد که طبقه‌بندی‌های مختلفی نیز برای این امر از سوی صاحب‌نظران عرضه گردد. اما با اینحال سواد اقتصادی و مالی به عنوان جزئی جدایی‌ناپذیر از طبقه‌بندی‌های مختلف سواد، همواره مورد توجه قرار داشته و دارد.

مجموعه «انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش در افق چشم‌انداز بیست ساله» که به عنوان یکی از اسناد پشتیبان نقشه جامع علمی کشور منتشر شده است، سواد اقتصادی و حرفه‌ای را به ترانایو شناسایی مسائل اقتصادی، هزینه‌ها، منافع، تجزیه و تحلیل انگیزه‌ها در وضعیت‌های اقتصادی، بررسی پیامدهای تغییر در شرایط اقتصادی و سیاست‌های عمومی، داری و سازمان‌دهی شواهد اقتصادی و وزن‌دهی هزینه‌ها در برابر مزایا و منافع تعریف می‌کند. چنانچه با سواد اقتصادی با مبانی درآمدها و توزیع درآمد، بیکاری، سرمایه‌گذاری، تورم و خطرپذیری اقتصادی آشناست و ارزش کارآفرینی و کسب‌وکار را می‌داند. این مجموعه سواد اقتصادی و حرفه‌ای را صرفاً به صورت عناوین کلی درک و فهم اقتصادی، درک و فهم حرفه‌ای، کارآفرینی، بهره‌وری، حفظ و توسعه ثروت ملی، عدالت‌گرایی، اقتصادی، کیفیت‌گرایی و انضباط مالی تعریف می‌کند و برای هر یک ویژگی‌هایی و آشنایی با مفاهیم پایه اقتصادی (پول، بودجه، پس‌انداز و...)، آشنایی با مالکیت خصوصی، عمومی، آشنایی با ساختار اقتصادی جامعه و... برمی‌شمرد.

با توجه به تأکیدات سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش، بساحت اقتصادی و حرفه‌ای و نیز تعریف سواد اقتصادی و حرفه‌ای به عنوان یکی از انواع سواد لازم برای نسل حال و آینده به نظر می‌رسد توجه به تدوین چارچوب محتوایی این نوع سواد به‌ویژه در شرایط اقتصاد مقاومتی باید مورد توجه قرار گیرد. چه اینکه در اقتصاد مقاومتی شکل‌گیری تفکر و سپس رفتارهای متناسب از ضروریات نیل به اهداف عالی نظام اسلامی است.

این کتاب که حاصل ده سال فعالیت مستمر در حوزه تعلیم و تربیت اقتصادی در دانشگاه امام صادق (ع) می‌باشد، گامی اولیه در مسیر تبیین سواد و تربیت اقتصادی

مورد نیاز در اقتصاد مقاومتی است که کوشیده تا به تفصیل اهداف و عناوین در مقاطع سنی مختلف را بیان نماید و از این طریق محتوای رسمی و ضمنی لازم جهت ارتقاء سواد اقتصادی و مالی افراد انسجام یابد.

www.ketab.ir